

عنوان مقاله: تعادل بین مسؤولیتهای افراد در خانواده اسلامی

حسینه توکور الحذاوا

دانش پژوه دکتری فقه خانواده، از نیجریه، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

مریم برقعی

. مدیر گروه علمی- فقه خانواده، ، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران(نویسنده مسئول).

چکیده:

خانواده از دیرباز نهادی مقدس و حفظ کیان آن مورد اهتمام عقلاء و متدینین جوامع مختلف بوده است چراکه عملکرد انسان در اجتماع برگرفته از تربیت خانواده گی او است. زن و شوهر از مهمترین ارکان خانواده است که رفتار آنها تاثیر در سایر افراد خانواده دارد. وظایف و مسؤولیت های زوجین نشانگر نقش آنها در خانواده است. فرزندان در قبال پدر و مادر وظایف خاصی دارند هماهنگی و همکاری بین تمامی اعضاء خانواده، موجب تحقق یک خانواده متعادل می شود از مهمترین عواملی که می تواند ثبات خانواده را رقم بزند تعادل بین مسؤولیتهای است از این رو نوشته حاضر با تطبیق عوامل و موجبات آن بر وظایف خانواده باهدف زمینه سازی برای استحکام خانواده تنظیم شده نگارنده با رجوع منابع انسانی و اسلامی با روش تحلیلی و توصیفی بعد از جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای به نتایج ذیل دست یافته است. علاوه بر لزوم مسؤولیت پذیر بودن. از مبانی مسلم آموزه های دین مقدس اسلام، عدالت محوری و هماهنگی بین قابلیتهای افراد با وظایف است تقسیم کار بین اعضاء در نهاد خانواده به خوبی مشاهده می شود. مسؤولیت کارهای بیرون از خانه و کارهای اقتصادی همانند انفاق برعهده مرد است و در مقابل بهتر است زن به کارهای درون منزل بپردازد از مهمترین اصول حاکم بر روابط اعضاء خانواده می توان از پرهیز از آزار و تندخویی نام برد دعا در حق سایر اعضاء (توسط پدر و مادر از قبل از تولد کودکان و بعد از تولد، و از طرف فرزندان تا پس از حیات والدین حکایت از لزوم رابطه عاطفی عمیق در خانواده است.

کلید واژه: مسؤولیت، خانواده، تقسیم کار، وظیفه، عدالت

مقدمه

سبک زندگی خانوادگی در آیین اسلام همانند درختی است که ریشه ها و ساقه های آن بینش ها و نگرش های اعضای خانواده و شاخه های آن را وظایف اعضای خانواده تشکیل می دهد. باورها و اندیشه ها که ریشه های سبک زندگی خانوادگی می باشند، نقش اساسی در زندگی خانوادگی دارند

خالق جهان هستی با توجه به ویژگی ها و توان مندی های زن و مرد و در راستای زندگی متعادل که محل امن و آرامش برای رسیدن به اهداف والای آفرینش است، در قرآن کریم به حقوق متقابل زوج ها و فرزندان اشاره کرده است: «مردان را بر زنان تسلط و حق نگهبانی است و مردان از مال خود باید به زن نفقه دهند؛ سپس زنان شایسته و مطیع در غیبت مردان، حافظ حقوق شوهران باشند و آن چه را که خدا به حفظ آن امر فرموده نگه دارند (نساء، آیه ی ۳۴).

خانواده محل تربیت افراد است و اگر خانواده ای در جامعه نباشد؛ همه تربیت های بشری و همه نیازهای روحی انسان ها ناکام خواهد ماند؛ در خانواده سه دسته انسان اصلاح می شوند، نخست، مردها که پدران این خانواده هستند؛ دوم، زن ها که مادران این خانواده اند و سوم، فرزندان که نسل بعدی این جامعه هستند (حدادی، ۱۳۸۸).

اول به مباحث مفاهیم می پردازیم بعد از پرداختن به مفاهیم، مسئولیت های مختلف و اقسام آن را بیان می کنیم و در نهایت و مسئولیت های شوهر و وظیفه آن را بیان می کنیم و وظیفه زن و در قسمتی هم به وظایف فرزندان نسبت به پدر و مادر و وظایف والدین در مقابل فرزندان پرداخته خواهد شد.

در این مقاله به ۴ رکن اساسی خانواده پرداخته شده است:

- پرهیز از آزار و تندخویی در مقابل یکدیگر.
- تقسیم کار بین اعضای خانواده.
- روابط عاطفی بین اعضای خانواده.
- اطاعت از یکدیگر.

۱. مفهوم شناسی

۱.۱. مسئولیت

مسئولیت به معنای متعهد و موظف بودن در برابر کسی یا چیزی آمده است (دهخدا، فرهنگ لغت دهخدا، ۱۲/۱۸۴۶۵). و هم چنین به عهده دار شدن کاری و پذیرش پیامدهای آن گفته می شود. (انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ۷/۷۰۱۴-۷۰۱۵).

«تکلیف»؛ به معنای بار کردن کاری سخت توأم با رنج، بر کسی می باشد.

«تعهد»؛ به معنای گردن گرفتن کاریو همچنین عهد و پیمان بستن نیز آمده است .

«حق»؛ در این مبحث به معنای سهم و نصیب می باشد.

هر یک از این واژه ها به نوعی با یکدیگر ملازم می باشند. به عنوان نمونه ؛ تا وظیفه ای بر دوش کسی نباشد، مسئولیتی در قبال انجام دادن یا ندادن آن نخواهد داشت و در مورد آن ، بازخواست نخواهد شد .

واژه «تکلیف» نیز با «مسئولیت» و «وظیفه» ملازم است ؛ چرا که در هر سه مورد چیزی بر عهده شخص می باشد که اجرای آن ، لازم و واجب است .

۱.۲. خانواده

خانواده یک واحد اجتماعی است که هدف از آن در نگاه قرآن، تأمین سلامت روانی برای سه دسته است؛ زن و شوهر، پدر و مادر و فرزندان. همچنین هدف، ایجاد آمادگی برای برخورد و رویارویی با پدیده های اجتماعی است

خانواده گروهی از افراد که روابط آنان با یکدیگر بر اساس هم خونی شکل می گیرد و نسبت به هم خویشاوند محسوب می شوند»؛

«گروهی است متشکل از افرادی که از طریق پیوند زناشویی، هم خونی یا پذیرش، با یکدیگر به عنوان شوهر، زن، مادر، پدر، برادر، خواهر و فرزند در ارتباط متقابلند و فرهنگ مشترکی پدید آورده و در واحد خاصی زندگی می کنند». (باقر ساروخانی، ۱۳۷۵)

۲. اقسام مسؤولیت

مسؤولیت و وظایف متعددی بر عهده ی انسان است که در سه نوع خلاصه می شود:

۱. مسؤولیت در برابر خدا، ۲. مسؤولیت فردی، ۳. مسؤولیت اجتماعی ،

رابطه تکلیف و مسؤولیت

۲/۱. مسؤولیت در برابر خدا

انسان عقلاً و شرعاً موظف است آفریدگار جهان را که مالک حقیقی و ولی نعمت همه ی موجودات است بشناسد و در برابرش خضوع و عبادت کند. در برابر دستورها و فرمان هایش که به وسیله ی پیامبران ارسال شده، تسلیم محض باشد. برنامه ی زندگی را از خداوند متعال بگیرد و به آنها عمل نماید.

همین طوری که خداوند در قرآن هدف آفرینش جن و انسان را فرمود:

" جن و انس را نیافریدم جز این که مرا عبادت کنند." (ذاریات، آیه ۵۶) و امام علی (علیه السلام) در بخشی از خطبه ۲۱۶ نهج البلاغه می فرماید: "از میان حقوقی که خداوند واجب ساخته، بزرگترین آنها حق والی و زمامدار بر رعیت و حق رعیت بر والی است. فریضه ای است که خداوند سبحان آن را بر هر کدام در مقابل دیگری مقرر فرموده است"

امام سجاد(ع) در رساله ی حقوق فرمود:

حق بزرگ خدا بر تو این است که تنها او را پرستش کنی و در عبادت چیزی را شریک او قرار ندهی، اگر با اخلاص این عمل را انجام دهی، خدا نیز اصلاح امور دنیا و آخرت تو را بر عهده می گیرد و آنچه را دوست داری برایت نگه می دارد. (تحف العقول، ص ۲۹۲).

۲/۲. مسؤولیت فردی

این بر ۲ تقسیم می شود:

۱. جسم خود

۲. روح خود

انسان برای هر کدام از آنها مسؤولیت های دارد برای رسیدن به هدف اصل خلقت خود، عدم حفظ و مراقبت از حقوق هر کدام به دیگری نمی رسد.

- **جسم خود:** وظیفه ای که انسان نسبت به جوارح خود دارد، جسم "بعد حیوانی" انسان به منزله مرکب است و برای عروج انسان به عالم ملکوت وسیله ای است لازم. از این رو انسان در برابر جسم خود مسؤولیت هایی دارد و سستی در انجام آن باعث تولید اشکال در سیر معنوی می شود و در این صورت خطاکار به شمار می رود. پس باید مواظب جسم خود بود

انسان برای سیر و سلوک الهی، بدن سالم می خواهد. جسم، مرکب روح است و اگر ناسالم باشد، صاحب آن به پیشرفت علمی و معنوی نخواهد رسید. آدمی آن گاه تعادل فکری دارد که از جسم و جانی سالم بهره مند باشد. پس در کنار مسئولیت تعالی روح، مسئولیت نگه داری از جسم نیز مهم و سنگین است که البته نباید در تأمین نیازهای آن افراط و تفریط کنیم.

• **روح خود:** این وظیفه‌ی بین خود و خدا است و چنانچه در انجام آن کوتاهی شود، انسان از حوزه‌ی عبودیت خدا خارج می شود.

وظیفه ای که انسان نسبت به بعد معنوی و روحی خود دارد. این وظیفه بسیار سنگین است و چنانچه در انجام آن کوتاهی شود روح بیمار می شود و تمام افعال انسان را تحت تاثیر قرار می دهد. اگر این بیماری، روح و معنویت را بمیراند، انسان مصداق این آیه‌ی شریفه می شود که فرمود: *إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصَّمُّ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ* (انفال، ۲۲)

۲/۳ مسئولیت اجتماعی .

مسئولیت اجتماعی بر ۲ تقسیم می شود:

الف: دیگران ب: خانواده

۲/۳/۱ دیگران

مسئولیت اجتماعی یک چارچوب اخلاقی است و بیانگر این است که هر نهاد، چه یک سازمان و چه یک فرد، می‌بایست با اخلاق و با حساسیت نسبت به مسائل اجتماعی، فرهنگی و محیطی رفتار کند تا به نفع جامعه به کار گرفته شود و نتیجه این اقدامات به نفع جامعه بینجامد. مسئولیت اجتماعی مسئولیتی است که هر فرد باید انجام دهد تا تعادل میان اقتصاد و اکوسیستم را حفظ کند. (Karen, 1995)

هر فردی که در جامعه کار و فعالیتی دارد، از یک سو منافع و حقوقی دارد که باید برای وی تضمین شود و از سوی دیگر، در قبال آن جامعه نیز مسئولیتی اخلاقی بر عهده اوست. وی باید در مورد مسائل زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی پیرامون خود حساس باشد و در حد توان خود برای حل بحران‌های مختلف و ایجاد تعادل در اکوسیستم جامعه فعال باشد. این فعالیت ممکن است در حوزه محیط زیست و حفظ آن باشد یا تلاش برای بهره‌مندی افراد در معرض خطر و کم برخوردار جامعه از امکانات مادی و رفاهی.

مسئولیت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ارتباط مستقیمی با میزان توسعه‌یافتگی یک جامعه دارد. هرچه جامعه از لحاظ اقتصادی و فرهنگی پیشرفته و با ثبات باشد، افراد آن جامعه نیز نسبت به جامعه و معضلات آن حساس‌تر خواهند بود. از آن جایی که مسئولیت اجتماعی یک امر اخلاقی تلقی می‌شود، فعالیت افراد در حل معضلات و انجام کارهای داوطلبانه به‌تنهایی باعث مسئولیت‌پذیری اجتماعی نمی‌شود؛ این موضوع باید درونی باشد و هر فردی در سبک زندگی خود نیز آن را پیاده‌سازی کند.

۲/۳/۲ خانواده

مسئولیت خانواده در اسلام بسیار سنگین و حساس است. در اسلام به همسر داری و تربیت فرزندان بسیار تأکید و توجه شده است و برای تأمین سلامت روابط خانوادگی دستورالعمل مهمی در آیات و احادیث داریم برای این که کانون خانواده گرم و سالم باقی ماند.

خانواده، جامعه‌ی کوچکی است که نیازمند مدیریت است. بهترین نمود مدیریت خانواده، در تثبیت نقش هاست. زن و مرد مسلمان، در سایه‌ی ازدواج، پیمان وحدت بسته‌اند و دست بیعت بر ایجاد محیطی سرشار از تفاهم و رشد داده‌اند. آنها بنیانگذار یک خانواده و یک نسل انسانی هستند. لازمه‌ی دستیابی به این هدف مقدس، آن است که در یک نظام صحیح،

موقعیت هر فرد طراحی و تعیین شود و بپذیرد که نسبت به دیگری حقوقی دارد و در قبال آن وظایفی را متعهد میشود. مرد همسر و پدر خانواده است و حق همسری و پدری دارد؛ پس باید حقوق او در جایگاهش رعایت شود و زن نیز همسر و مادر خانواده است و باید حقوق او نیز در هر دو جایگاه محفوظ باشد. در این میان، انتظارات افراد از یکدیگر برحسب نقش ها تعدیل می شود. فرزندان باید پدر را در جایگاه پدری باور کنند؛ نه خدمتگزار و بانک خانواده و مادر را نیز در جایگاه مادری باور کنند؛ نه خدمه‌های با محبت و سخت کوش. همسران نیز باید موقعیت یکدیگر را در نظر داشته باشند. البته همکاری و کمک به دیگری در خانواده، به معنای تزلزل یا جابجایی نقشها نیست و اختلاف سلیقه هم امری پذیرفته است. در خانواده قرآنی، پدرسالاری، مادرسالاری یا فرزندسالاری معنا ندارد. همه تابع حقان و عدالت. (حسینی، ۱۳۸۳)

۳. تقسیم کار

تقسیم کارهای خانه و زندگی میان زن و شوهر است. وقتی بار سنگین خانواده بر دوش دو انسانی است که با هم زندگی مشترک دارند، چاره ای جز تقسیم این بار و کار نیست، تانه کاری بر زمین بماند و نه بارها بر دوش یکی سنگینی کند

دین مبین اسلام برای هر یکی از اعضا خانواده وظیفه مخصوص خود مشخص کرده است، در صورت هر شخص وظیفه خود را انجام دهد و حقوق هم دیگر را رعایت شود رابطه خانواده محکم و زیبا خواهد شد. در روایات و سیره پیامبر اکرام (صلی الله علیه و آله) نقل شده است که آن حضرت در کارهای خانه، به همسرانش کمک می کرد "و یخدم فی مهنه اهل" (مجلسی، ۱۴۰۳) که این بالاتر از تقسیم کار است. و در روایت دیگر آمده رسول اکرام (ص) به حضرت علی(ع) می فرمایند: ای علی! به خانواده خود خدمت نمی کند، مگر انسان راستگو، یا شهید، یا مردی که خداوند، خیر دنیا و آخرت را برای او بخوهد (سبزواری، ۱۴۱۴)

تقسیم کار و مسؤولیت ها نیز باید با مراعات توان جسمی و ظرفیت وجودی و طاقت فردی باشد و از تحمیل تکلیفی فوق طاعت بر هر یک از آن دو پرهیز شود.

۳/۱ وظیفه شوهر

وظیفه شوهر نسبت به همسرش در قرآن مجید و روایات به طور مفصل ذکر شده و در این زمینه چیزی فروگذار نشده؛ انسان وقتی این حقوق متقابل را رعایت کند، بنیاد خانواده گلستان می شود. وظیفه شوهر عبارتند از: سرپرستی خانواده: ۳/۱/۱

خانواده مانند هر اجتماعی نیازمند مدیر و سرپرست است. در خانواده هایی که نقش سرپرست در آنها ضعیف است مشکلات و گرفتاریهای دیده می شود. در اسلام وظیفه سرپرستی خانواده به عهده مرد گذاشته شده است. "خداوند در قرآن کریم می فرماید: «الرجال قوامون علی النساء... مردان، سرپرست و نگهبان زنان اند...» (نساء، آیه ۳۴). و رسول خدا می فرماید: "الرجل راع علی اهل بینه و هو مسؤول عنهم والمرأه راعیه علی بیت بعلها و ولده و هی مسؤوله عنهم". (النیسابوری، بی تا) مرد سرپرست خانواده است و درباره آنان از او سؤال می شود و زن سرپرست خانه و شوهرش و فرزندان اوست و درباره آنان از وی سؤال می شود. واگذاری مسؤولیت و مدیریت خانواده به مرد برخورداری از قدرت تصمیم گیری در مسایل اساسی خانواده را میطلبد. این تصمیم گیری باید عاقلانه بر پایه خواست خانواده و بر محور عقل و منطق استوار باشد. سرپرستی مرد بر خانواده نیز به سبب وجود ویژگی های جسمی و روحی اوست چیرگی تفکر بر عاطفه و احساسات و نیروی جسمی بیشتر.

نفقه چیزی است که زن به طور متعارف برای گذران زندگی خود به آن نیاز دارد. بر این پایه، اموری که شامل نفقه واجب می‌شود و شوهر از نظر شرعی مکلف است برای همسرش فراهم کند، عبارتند از خوراک؛ پوشاک؛ مسکن؛ اثاث خانه؛ خدمتکار در صورتی که به داشتن آن عادت داشته باشد و دیگر امور ضروری و لازم از قبیل تهیه وسایل سرما و گرما، داروهای که به طور متعارف کمتر کسی در طول ماه و سال از آنها بی‌نیاز باشد و مانند آن (خمینی، بی تا).

حسن معاشرت:

۳/۱/۳

معاشرت به معروف یا حسن معاشرت، از لوازم رسیدن به آرامش در خانواده است که باعث دوام و قوام زندگی مشترک و شیرین شدن آن، و آن برای هر یک از زن و شوهر خواهد بود. چون کلمه «معاشرت» بر وزن مفاعله است که با توجه به اینکه باب مفاعله از مفاهیم اجتماعی و دوسویه است، یعنی این حسن رفتار باید دوسویه و متقابل باشد؛ هم از ناحیه مرد و هم از ناحیه زن و این از وظیفه مشترک بین زن و مرد می‌باشد. امام صادق (علیه السلام) فرمود: «رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْسَنَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ زَوْجَتِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ قَدْ مَلَكَهٗ نَاصِيَتَهَا وَجَعَلَهُ الْقَيِّمَ عَلَيْهَا» (مجلسی، ۱۳۰۶ق) خدا رحمت کند بنده‌ای را که میان خود و زنش روابط حسنه، برقرار کند، زیرا خداوند، سرنوشت زن را به دست او سپرده و او را موظف به سرپرستی وی ساخته است.»

پرهیز از ظلم به زن، و آزار او با بد زبانی و ضرب و شتم

۳/۱/۴

آزار و آذیت در دین مبین اسلام حرام است به خصوص اذیت مؤمن. در روایت فراوان آمده مذمت می‌کند، کسی همسر خود را آزار و اذیت می‌کند. پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌فرمایند: "فای رجل لطم امراته لطمه، امرالله عزوجل مالک خازن النیران فیلطمه علی حر وجهه سبعین لطمه فی نار جهنم؛ (نوری، بی تا) هر کس به صورت زنش سیلی بزند، خداوند به آتشبان جهنم دستور می‌دهد تا در آتش جهنم هفتاد سیلی بر صورت او بزند. و همچنین در روایت دیگری پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌فرمایند: «من کان له امرأة تؤذیه لم یقبل الله صلاتها ولا حسنة من عملها حتی تعینه وترضیه وان صامت الدهر وقامت واعتقت الرقاب وانفقت الاموال فی سبیل الله وکانت اول من ترد النار ثم قال: وعلی الرجل مثل ذلک الوزر والعذاب اذا کان لها مؤذیا ظالما؛ (حرعاملی، ۱۴۱۰ هـ) کسی که زنی دارد که [آن زن] به او آزار می‌رساند، خداوند نماز و کارهای نیک زن را نمی‌پذیرد تا اینکه به مرد کمک و او را راضی کند، اگر چه این زن تمام عمر را روزه بگیرد و نماز بخواند و بندگان را آزاد و دارایی [اش] را در راه خدا انفاق کند. و این زن نخستین کسی است که وارد آتش جهنم می‌شود. سپس حضرت فرمودند: مرد نیز چنین گناه و عذابی دارد اگر زنش را آزار رساند و [به او] ستم کند.»

۳/۲ وظیفه همسر (زوجه)

۳/۲/۱ تمکین

همسر نسبت به شوهر خود ۲ نوع وظیفه دارد:

الف: تمکین خاص ب: تمکین عام.

همچنین هم نسبت به فرزندان خود هم وظیفه ای دارد.

الف : تمکین عام: عبارت است از حسن معاشرت زن با شوهر خود و اطاعت از امور مربوط به زناشویی است حسن معاشرت عبارت است از اطاعت زن از شوهر و خوشرفتاری و خوشرویی زن نسبت به او رعایت نظافت و آرایش خود برای شوهر آنگونه که مقتضای زمان و مکان و موقعیت خانوادگی آنان است و خارج نشدن از منزلی که شوهر معین نموده و اطاعت از شوهر و پذیرفتن ریاست شوهر بر خانواده است. وظیفه ی تمکین عام ایجاب میکند که زن نظرات مرد در مورد تربیت فرزندان امور خانوادگی و کارها و روابط اجتماعی خود را بپذیرد و از او اطاعت کند. البته لازم به ذکر است که در تمکین عام، معیار تمیز

اموری که شوهر از زن میتواند انتظار داشته باشد با عرف است و شوهر حق ندارد انتظاری غیرمتعارف از زن داشته باشد. (هدایت نیا، ۱۳۹۵).

ب: تمکین خاص عبارت از نزدیکی جنسی با شوهر است که زن باید همیشه آماده برای آن باشد مگر آنکه بیمار باشد که نزدیکی موجب زبان او گردد و یا مانع شرعی داشته باشد. (هدایت نیا، ۱۳۹۵).

در عرف حقوقی و قانونی تمکین تقسیم میشود به تمکین عام و تمکین خاص تمکین عام برای زوجه، مطلق اطاعت او از زوج است در امور زندگی و مراد از تمکین خاص تنها اجابت زن به نیازهای جنسی مرد است. (شیروی ۱۳۹۶).

۳،۲،۲ بیرون رفتن از خانه با اجازه شوهر

یکی دیگر از وظایف زوجه عدم خروج از منزل بدون اجازه زوج است و این وظیفه در راستای رعایت و پاسداری از حریم خانواده و عدم رسیدن ضرر و زیان به زن است. احادیث فراوانی در این زمینه وارد شده است.

۳،۲،۳ خدمت در خانه

کمک به همسر انجام کارهای منزل و تربیت فرزندان زن از نظر دینی و اخلاقی، نه به عنوان حکم شرعی و قانونی لازم است کارهای مربوط به منزل مانند تهیه غذا نظافت منزل مرتب نمودن وسایل را انجام دهد. دلیل این درخواست از زنان آن است که رسول خدا (ص) کار و مسئولیت های خانوادگی را میان حضرت علی و فاطمه تقسیم فرمود؛ و کارهای داخل منزل را به حضرت فاطمه و کارهای خارج از منزل را به حضرت علی واگذار نمودند (مجلسی، ۱۴۰۳).

تقسیم وظایف خانه، علاوه بر اینکه باعث می شود تمام مسئولیت های خانه روی دوش یک نفر نباشد، مزایای بسیار زیادی به همراه دارد. تحقیقات نشان داده است که پدر و مادرهایی که با هم در انجام وظایف خانه مشارکت دارند، معمولاً روابط عاطفی بهتری نیز با یکدیگر دارند.

۳،۲،۴ پرهیز از آزار شوهر و بدزبانی و تندخویی

اگر زن مسلمان ارزش و اهمیت خوب شوهرداری را در دیدگاه اسلام بداند و توجه داشته باشد که خداوند چه پاداش ارزشمندی را برای این کار در نظر گرفته است و از سوی دیگر میزان زشتی شوهرآزاری را در شریعت بداند و کیفر سخت اخروی آن را بشناسد و بدان باور داشته باشد، در این صورت، درصدد برمی آید تا اخلاق و رفتار خود را بر اساس خواست و رضایت خداوند تغییر داده و اخلاقیات دینی را در خود تقویت کند. در روایات فراوانی، این تشویق و توبیخها بیان شده است. از جمله روایتی از رسول گرامی اسلام (ص) می باشد که می فرماید: «من کان له امرأه تودیه لم یقبل الله صلاتها و لا حسنة من عملها حتی تعینه و ترضیه و ان صامت الدهر و قامت و اعتقت الرقاب و انفتحت الاموال فی سبیل الله و کانت اول من ترد النار» «کسی که زن آزاردهنده ای دارد، خداوند نماز و کار خوب آن زن را قبول نمی کند، مگر این که شوهرش را کمک کند و رضایت او را به دست آورد و الا اگر تمام روزگار را روزه بگیرد و شبها به عبادت برخیزد و تمام اموال خود را در راه خدا انفاق کند، باز اولین کسی است که وارد جهنم می شود.» (العاملی، ۱۴۱۰)

۳/۳ وظیفه فرزندان

۳/۳/۱ رعایت ادب در مقابل پدر و مادر

بنابر آموزه های قرآنی فرزندان باید به والدین احترام بگذارند، با آنان به درشتی سخن نگویند و صدای خود را در برابر والدین بلند نکنند. "وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَوْفَ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا" (اسراء، آیه ۲۳).

ادب و احترام در برابر پدر و مادر از عناصر حیاتی است که سعادت و خوشبختی انسان وابسته به آن می باشد. خانه هایی که اخلاق و آداب اسلامی در آن مراعات نمی شود، از احساس آرامش، لذت و صفای زندگی محروم اند. حرف شنوی و اطاعت از پدر و مادر

۳/۳/۲

یکی از شاخص هایی مهم در خوب بودن ما این است که از پدر و مادر اطاعت و حرف شنوی داشته باشیم. همه پدر و مادرها سعادت و خوشبختی فرزندان خودشان را می خواهند. هیچ کسی دوست ندارد که فرزندش بدبخت و بیچاره شود. و در روایتی رسول اکرام (ص) می فرمایند: "من أصبح مطيعا لله في الوالدین أصبح له بابان مفتوحان من الجنة و ان كان واحدا فواحدا". (المتقی الهندی، ۱۴۰۱) کسی که دستور الهی را در مورد پدر و مادر اطاعت کند، دو درب از بهشت برویش باز خواهد شد، اگر فرمان خدا را در مورد یکی از آنها انجام دهد یک درب گشوده می شود."

دعا در حق پدر و مادر

۳/۳/۳

پدر و مادر حقوق بسیاری بر فرزندان دارند. خداوند کریم در چند جای قرآن، فرزندان را بر ادای حق پدر و مادر سفارش کرده است. همان گونه که رضایت پدر و مادر در سعادت انسان مؤثر است، دعای ما در حق پدر و مادر نیز هم برای آنها و هم خود ما مفید است و باعث برکت در زندگی ما می شود.

در قرآن دعا های فراوان وجود دارد، و تعداد قابل توجه در حق پدر و مادر می باشد. از جمله: " رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ ... يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ؛ پروردگارا روزی که حساب برپا می شود بر من و پدر و مادرم و بر مؤمنان ببخشا. (طباطبائی، ۱۳۷۴) و «رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ...؛ پروردگارا بر من و پدر و مادرم و هر مؤمنی که در سرایم درآید و بر مردان و زنان با ایمان ببخشا و جز بر هلاکت ستمگران میفزای. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴).

انجام تکالیف شرعی و پرداخت بدهکاری های پدر و مادر

۳/۳/۴

انسان در زندگی خود بدهکاری هایی از مردم دارد، و یا برخی اعمال واجب او مانند نماز و روزه اش قضا شده، فرزند خوب آن است که دیون و بدهکاری های پدر و مادر را پرداخت نموده و اعمال او را انجام دهد. طبق نظر اکثر فقها نماز و روزه قضای پدر بر پسر بزرگ تر واجب است؛ یعنی بر پسر بزرگ تر واجب است نماز و روزه های فوت شده پدر را بعد از مرگش یا خود انجام دهد یا کسی را اجیر کند. البته برخی از مراجع نماز و روزه پدر و مادر هر دو را واجب می دانند. امام خمینی در کتاب تحریر الوسیله در بیان حکم مساله می فرماید: «بر ولی میت که پسر بزرگ تر باشد، واجب است نمازهای پدرش را که به خاطر عذر از قبیل خواب و فراموشی و مانند این ها فوت شده، قضا نماید. و مادر ملحق به پدر نمی شود اگرچه [احتیاط مستحب] احوط [استحبابی] است». (خمینی، ۱۴۳۴)

در روایات وظیفه فرزندان نسبت به والدین فراوان آمده اما به این چندتا پسند می شود.

۴ تعادل مسؤولیت

تعادل از ریشه "ع. د. ل" بر وزن تفاعل است و برای تفهیم موضوع مشارکت و همسانی به کار می رود (ایدایی و همکاران ۱۳۹۲) برخی تعادل به معنای یکسانی و تساوی مطلق در همه اجزا نیست بلکه به معنای پرهیز از افراط و تفریط (اعتدال) و توجه به استحقاقهای اجزا است. بر اساس این معنی از تعادل انسان متعادل انسانی است که در صراط مستقیم حرکت می کند و به چپ و راست انحراف پیدا نمی کند. غایت حرکت در این مسیر

رسیدن به مقام انسان کامل است. از نظر علامه طباطبایی عدالت و اعتدال قوا در انسان شرط لازم برای تحقق معنای انسانیت است (طباطبایی، ۱۳۷۷).

همین که می دانیم همه انسان ها در زندگی مسئولیت هایی دارند؛ (مسئولیت هایی فردی، اجتماعی و معنوی) و یکی از مسئولیت ها، مسئولیت های خانواده است که یکی از واحدهای اساسی جامعه است که متشکل از شوهر، همسر و فرزندان می باشد. هر یک از این اعضا نقش، مسئولیت و وظیفه های مشخص خود را در خانواده دارند و این همین تقسیم کار است. در داخل خانواده همه این نقش ها که بر عهده می گیرند به اندازه و توان شخص می باشد.

یکی از مهمترین مسئولیتهای پدر و مادر خانواده تربیت فرزند است. این چالشترین و سختترین مسئولیت است. زیرا کودک باید از کودکی بزرگ شود تا زمانی که به اندازه کافی بزرگ شود تا بتواند از خودش مراقبت کند، همچنین از پدر و مادر انتظار می رود که هنجارها و فرهنگ اجتماعی را به فرزندان خود آموزش داده و انتقال دهند و همچنین به آنها موقعیت یا منزلتی در زندگی بدهند. این کار باید پدر و مادر همکاری کند تا نتیجه که می خواستند بدست بیاورد.

نتیجه بحث

نتیجه بدست آمده این است که آنچه در زندگی مشترک بیشتر از هر چیزی برای زوجین و فرزندان اهمیت دارد مسئولیت پذیری و وظیفه شناسی است. مردهایی که مسئولیت خود را در زندگی می دانند می توانند شرایط رفاهی و امنیتی خوبی برای خود و خانواده فراهم سازند و این وظیفه عبارتند از سرپرستی خانواده، نفقه خانواده، حسن معاشرت، پرهیز از ظلم و... . وظیفه زن و مرد و فرزندان در خانواده اگر چه یکسان نیست اما هر کدام وظایف مختص به خود را دارند که باید طبق آن عمل کنند. مردهای وظیفه شناس همیشه به حق و حقوق خانواده اهمیت می دهند و سعی می کنند تا بهترین زندگی را برای آنها فراهم سازند. اگر زن و مرد و فرزندان از وظایف خود آگاهی داشته باشند تقسیم کار در زندگی به بهترین شکل ممکن انجام می شود.

در این مقاله ۴ وظیفه مخصوص هر کدام از اعضا خانواده ذکر شده در جهت حفظ حریم خانواده در صورت اهمیت دادن به آنها می تواند مهمترین مهره موثر در سلامت روح و روان خانواده باشد.

پیشنهادهات

۱. تنظیم قوانین تعادل سازی بین مسئولیت ها.
۲. تهیه زیر ساخت های انجام وظایف در خانه توسط مسئولین کشور.

منابع

۱. انوری، حسن، ۱۳۸۲ش، فرهنگ بزرگ سخن، تهران، سخن، چاپ دوم.
۲. باقر ساروخانی، ۱۳۷۵، دائرةالمعارف علوم اجتماعی، تهران، انتشارات کیهان.
۳. پیدایی، میر مهرداد و همکاران، ۱۳۹۲، شناسایی ایجاد منابع انسانی متعادل از دیدگاه اسلام با رویکرد دلفی فازی، مدیریت فرهنگی، سال هفتم، ش ۱۹: ۵۳-۶۹
۴. حدادی، محمدرضا، ۱۳۸۸، بروید با هم بسازید توصیه های رهبر انقلاب به زوج های جوان، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۵. الحر العاملی، محمدبن حسن، ۱۴۱۰ هـ، وسائل الشیعه، مؤسسه ال البيت، قم،

۶. خمینی، سید روح الله موسوی، ۱۴۳۴ ه. ق، تحریر الوسیله، مؤسسه تنظیم و نشر آثار الإمام الخمينی (قدس سره)، چاپ سوم، ایران-تهران
۷. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۳ ش لغتنامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول.
۸. السادات حسینی، اکرام، تحکیم خانواده در آموزه های قرآنی، مطالعه راهبردی زنان، شماره ۲۶.
۹. سبزواری، محمد بن محمد الشعیری، ۱۴۱۴ ق، اول، جامع الأخبار أو معارج اليقين فی اصول الدين، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام.
۱۰. شیروی عبدالحسین حقوق خانواده چاپ سوم (۱۳۹۶) ش: تهران سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۱۱. طباطبایی محمد حسین، ۱۳۷۴، المیزان فی تفسیر القرآن ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، جامعه مدرسین حوزه علمیه، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
۱۲. طباطبائی، محمدحسین، ۱۳۷۴، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه موسوی همدانی، چاپ پنجم، دفتر انتشارات اسلامی، ایران-قم.
۱۳. المتقی الهندی، علاء الدین علی، ۱۴۰۱ هـ، کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال، مؤسسه الرساله.
۱۴. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۰۳ ق، دوم، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار عليهم السلام، بیروت: مؤسسه الوفاء.
۱۵. مجلسی، محمدتقی بن مقصود علی، ۱۳۰۶ ق، روضه المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، تحقق موسوی کرمانی، حسین و اشتیاردی علی پناه، چاپ دوم، مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانبور، ایران-قم.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۴ ه. ش، تفسیر نمونه، چاپ سی و دوم، دار الکتب الاسلامیه، ایران-تهران.
۱۷. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، بی تا، مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم.
۱۸. النیسابوری، مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشیری، بی تا، المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، دار إحياء التراث العربی - بیروت.
۱۹. هدایت نیا، فرج، ۱۳۹۵، نگاهي نو به تفسیر نشوز زوجه در قرآن، نشریه قرآن فقه و حقوق اسلامی، سال ۲ شماره ۴.